
HANS VAN DER PLOEG BEELD AP / DANIEL KARMANN

Dood en dokter op bestelling

NEDERLAND HEEFT EEN 'VOORUITSTREVENDE' LINKS-LIBERALE EUTHANASIEWETGEVING, EN ROMANSCHRIJVER GIJS IJLANDER HEEFT DAAR GEEN THEOLOGISCHE OF MORELE MOEITE MEE. TOCH WIJST ZIJN ROMAN FEILLOOS AAN WAAR DE PIJN ZIT.

Dood op verzoek lijkt goed geregeld. In Nederland hebben mensen met ondraaglijk en uitzichtloos lijden recht op levensbeëindiging. Dat de 'dood op verzoek' voor een arts bepaald geen routinekwestie is, bewijst het geval Arend Mos in de rijk geschakeerde psychologische roman van Gijs IJlander. IJlander heeft geen theologische of morele bezwaren tegen euthanasie op zich, maar beoordelen of inderdaad sprake is van ondraaglijk en uitzichtloos lijden, zo maakt hij indringend duidelijk, is minder simpel dan het lijkt.

Bij het lezen van *Vergeef ons onze zwakheid* denk je zomaar geregeld aan de ophefmakende euthanasiezaak in Tuitjenhorn, waarna de huisarts zelfmoord beging. Heel Nederland stond op zijn achterste benen. Iedereen had ineens een mening. In *Vergeef ons onze zwakheid* laat Gijs IJlander overtuigend zien hoe groot de impact is op de arts die stervenshulp biedt. Alle zinnen kloppen.

Voor Sybrand Staring is het zijn eerste én laatste euthanasie en tevens het einde van zijn carrière als verpleeghuisarts. Terwijl Sybrand volgens de Inspectie geen enkele fout heeft gemaakt.

Zelf blijft hij erover doormalen. Achteraf voelt hij zich verraden door de tweeënnegentigjarige Arend Mos, die geen vlekkeloos leven achter de rug heeft. Een man met een gebrekkig geweten, een geweten met blinde vlekken. Als diens dochter Veronica uit Amerika aangifte doet van moord, zijn de poppen aan het dansen. Journalist aan de deur, brutaal met zijn voet ertussen, druipt scheldend af na kordaat optreden van Sybrands vrouw. Sybrand neemt de benen naar een ver eiland in de Schotse Hebriden.

gerust twee keer

Soepel en invoelend biedt IJlander een reconstructie van de gebeurtenissen vanuit het perspectief van de dokter. Door zijn verrukkelijke verbeelding van de natuur zie je de zee, met vogels en zeehonden, maar ook het eiland, de zwerfhond en de aangespoelde walvis vóór je. Je kunt het boek gerust twee keer lezen.

Het verhaal begint met Sybrands bootreis naar het eiland, waar hij twaalf jaar geleden met zijn vrouw een oude boerderij heeft opgeknapt. In een ver verleden zijn in dat huis de gruwelijkste dingen gebeurd: kindermoord, wurging en verhangings. Aanvankelijk weten de eilandbewoners niet dat Sybrand op de vlucht is, maar nadat in de plaatselijke krant een kort bericht met foto heeft gestaan over 'Dr. Death' verandert dit. Het eindigt in een gekmakende klopjacht, waarbij Sybrand in zijn eigen huis onderduikt. Te nauwer nood ontsnapt hij, keert terug naar zijn huis in Holland, waar hij nog verder afglijdt, en zich plotseling in pyama op straat bevindt. Als dit allemaal de gevolgen van euthanasie zijn, waarom ga je dan nog door met je werk als arts, dacht ik even. Laat je niet gek maken. Stop er dan mee.

De titel van de roman is ontleend aan wat de vrouw van Arend Mos in een afscheidsbrief schrijft voordat ze suïcide pleegt. Sybrand bezoekt haar geregeld op verzoek van haar man omdat ze de hele nacht tekeer gaat vanwege ondraaglijke pijn in haar hoofd. Ze blijkt een tumor in de buis van Eustachius te hebben. Ze wordt bestraald, maar pijnbestrijding weigert ze. Strijd hoort bij het leven, er moet gestreden en geleden worden om menselijke zwakte te overstijgen. Lijden heeft nut, meent ze.

Sybrand ziet hoezeer haar man ook lijdt. Mos zit met holle ogen aan tafel en vermagert sterk. Kort daarop verdrinkt de vrouw zich in de vijver. 'Vergeef me mijn zwakheid', zo luidt het in haar afscheidsbrief. Ze voelde zich diep ongelukkig. Sinds ze met haar man een half jaar geleden kleiner is gaan wonen, gaat hun relatie hard achteruit.

Na haar suïcide voelt Mos zich opgelucht. De arts bezoekt hem frequent. Op voorstel van Mos noemen ze elkaar bij de voornaam, waarna hun relatie steeds vertrouwelijker wordt. Mos vertelt over zijn werk in West-Afrika, waar hij een dubbelleven leidt, met een Ghanese vrouw, bij wie hij een zoon verwekte. Jaren later staat die zoon op de stoep. Mos regelt een kamer en betaalt zijn studie. Hij verdwijnt naar Nieuw-Zeeland waar hij als fysiotherapeut werkt. Dochter Veronica woont in Amerika. Ze leeft in onmin met haar vader.

bijna Bijbels

Terloops vraagt Mos wat de dokter van een man vindt die er twee gezinnen op

nahoudt. Het zal niet eenvoudig geweest zijn, antwoordt Sybrand laf, maar onthoudt zich van elk oordeel. Bij het volgende doktersbezoek weigert Mos te eten: 'Het is genoeg geweest, dokter. Genoeg gegeten, genoeg geleefd. Tweeënnegentig is veel te oud.' Hij doet een theatrale poging zich te verdrinken in de vijver waarin zijn vrouw is omgekomen. Dan suggereert Sybrand hem een andere oplossing. Een van Sybrands collega's blijkt fel tegen euthanasie bij Mos.

Bijna Bijbels is het verhaal over de walvis die op een dag aanspoelt op het strand, een dier met 'de omvang van een treinwagon'. De eilandbewoners komen er massaal op af, bedenken de wildste plannen met het beest. Een zekere Jane glijdt in het neusgat van de walvis waar ze bijna in verzwelgt. In de walvis heeft ze een bijna-dood-ervaring, waarnaar ze intens terugverlangt en waarover ze eindeloos rebbelt. Van een andere vrouw hoort Jane dat Sybrand diepe gedachten heeft over de ziel, het leven en de dood van de walvis. Ze gaat vaak naar hem toe en ze is de enige die zich om hem bekommert. Zo brengt ze proviand als hij ten slotte onderduikt in zijn eigen huis. Jane vindt hem even aantrekkelijk als mysterieus, deze 'Dr. Death', maar verraadt hem als hij wordt gezocht.

Uiteindelijk weten de eilanders niet wat ze met de walvis moeten doen. Het beest ligt maandenlang te rotten op het strand. Nadat het dier met dynamiet is opgeblazen, raakt het eiland besmeurd met grote stukken rottend vlees. Alsof de schrijver het de lezer wil inpeperen: kijk, dit zijn de banale gevolgen van sterven. Een immens lijk, ontluiserd, overal ontbinding en stank.

In de kern draait de roman om Sybrands hersenspingsels die grandioos beschreven worden. Terwijl Mos vrijuit gaat, zit Sybrand met de gebakken peren: zijn baas laat hem als een baksteen vallen, de patiënten in het verpleeghuis reageren schichtig als ze hem zien, hij houdt zich schuil voor de media en justitie. Niettemin menen noch de Inspectie, noch het Openbaar Ministerie noch het Tuchtcollege dat Sybrand fouten heeft gemaakt dan wel strafbare feiten heeft gepleegd.

dood op bestelling

Toch knaagt er bij Sybrand iets van binnen. Er zit iets klevigs aan de zaak dat hem niet loslaat. Het heeft alles met de persoon van Arend Mos te maken en Sybrands gebrek aan weerbaarheid. In het contact met Mos zijn de rollen gaandeweg omgedraaid. Sybrand is in de fuik gezwommen van deze man van de wereld, die altijd alles naar zijn hand heeft gezet. Achteraf bekruipt Sybrand het gevoel dat hij zélf geen keuzevrijheid had, en Mos in feite heeft geholpen zijn verantwoordelijkheid te ontlopen. Het is precies wat Veronica de dokter verwijt.

'Normen zijn veranderlijk, Sybrand', oreert Mos. 'Jouw aanbod om mij te helpen, zou

vroeger ondenkbaar zijn geweest.' Mos' suggestie dat stervenshulp in deze tijd vanzelfsprekend is, gaat Sybrand echter te ver. Zo simpel is het niet. Alleen verzuimt hij daarover met Mos in discussie te treden. Voor Mos is het eenvoudig dood op bestelling, waarbij hijzelf nog het liefst de injectiespuit hanteert. Een ogenblik overweegt Sybrand de tweede, dodelijke injectie, niet toe te dienen, maar doet dat toch maar, omdat hij anders Mos nooit meer onder ogen durft te komen. Is dit de betekenis van de hedendaagse autonomie van een patiënt?

Te midden van dit alles vormt Cecile, Sybrands vrouw, een oase van nuchterheid en steun. Ze voelt feilloos aan dat het in Schotland slecht met hem gaat en ze maant hem voortdurend thuis te komen. Als hij eindelijk terug is, zegt ze: 'Wat je ook doet, blijf niet doordraaien in gedachten die nergens toe leiden, maar neem afstand, maak er een verhaal van. En zet er dan een punt achter.' Sybrand pleegt geen zelfmoord, maar stopt wel met zijn vak.

Het voelt als een trauma. En de vraag is hoe je daar een punt achter zet. ■

literatuur

Vergeef ons onze zwakheid

Gijs IJlander. Uitg. Cossee, Amsterdam 2014.

208 blz. € 18,90